

**MTA Law Working Papers
2015/15**

*A jogrendszer mint a gazdasági fejlődés
infrastruktúrája sorozat*

**A kis értékű tulajdonsértések
kezelésének néhány kérdése
büntetőjogi nézőpontból**

Ambrus István

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest
ISSN 2064-4515
<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>**

Ambrus István:

A kis értékű tulajdonsértések kezelésének néhány kérdése büntetőjogi nézőpontból

(vázlat az MTA TK JTI „A jogrendszer mint a gazdasági fejlődés infrastruktúrája” című rendezvény-sorozatának a kis értékű tulajdonsértések jogi kezelését érintő előadására)

I.

Kis értékű tulajdonsértések alatt elsősorban a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) XXXVI. Fejezetében írt vagyon elleni bűncselekmények¹ kisebb értékre elkövetett, illetve kisebb vagyoni hátrányt vagy kárt okozó alakzatai² értendők.³ Ugyancsak ide sorolhatóak a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) 132. pontjában (177. §) szabályozott tulajdon elleni szabálysértések. Tágabb értelemben azonban ide tartozhatnak a Btk. vagy a Szabs. tv. más fejezeteiben szabályozott, közvetve az állampolgárok javait ugyancsak támadó cselekményeket is. Erre például szolgálhat a gyakorta vagyon elleni támadások eszközcselekményéül szolgáló magánlaksértés, amely a körülményektől függően akár bűncselekményként, akár szabálysértésként is minősülhet.⁴

A vizsgálódás kezdetén indokolt számba venni, hogy a legfontosabb jogterületek körében milyen eszközök, jogintézmények állnak rendelkezésre a kis értékű tulajdonsértések megelőzésére/elhárítására/kezelésére.

Az ilyen magatartásokkal szembeni állampolgári védekezés/fellépés a büntetőjogban elsősorban a jogos védelem (Btk. 21-22. §) jogintézménye révén valósulhat meg.⁵ Indokolt utalni arra is, hogy a Btk. – a korábbi magyar büntetőjoggal szemben – kifejezetten,

¹ Noha elkövetési értékük alapján a vagyon elleni erőszakos bűntettek (Btk. XXXV. Fejezet) is minősülhetnek in concreto kisértékűnek, azokat – jellegzetes jogi tárgyakra figyelemmel – szoros értelemben nem sorolom ide. Érzékletesen írja Deák, hogy „amíg 1 forint jogtalan eltulajdonítás végett való elvétele (lopás) csak szabálysértést valósít meg, addig 1 forint személy elleni erőszakkal való elvétele (rablás) akár nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető”. Lásd Deák Zoltán: A rablás rendbeliségének problémája a bírói gyakorlat (görbe) tükrében. Ügyészek lapja. 2008/Különszám. 57. p.

² A hatályos szabályok szerint az érték, a kár, valamint a vagyoni hátrányt 50.001 és 500.000,- forint között kisebb. Btk. 459. § (6) bekezdés a) pont

³ A (büntető)jogi vizsgálódásnak természetesen a törvény adta keretek között kell mozognia. Azt azonban joggyakorlati tapasztalatok alapján indokolt jelezni, hogy az állampolgárok saját értékelése a Btk. meghatározásától napjainkra kifejezetten elszakadni látszik. Nem egyszer olvasható például a nyomozó hatóságok határozatai ellen benyújtott panaszokban olyan fordulat, hogy „szemben a rendőrség értékelésével, a mindennapi munkabajjárásomhoz használt, ám eltulajdonított kerékpár számomra igenis nagy értéket képviselt”. Az ilyen és hozzá hasonló állampolgári aggályokra feltehetően csak „ráerősített” előbb a bűncselekményi értékhatár 20.000-ról 50.000,- forintra, majd a kisebb érték 200.000-ról 500.000,- forintra történő felemelése.

⁴ Lásd Btk. 221. §, Szabs. tv. 122. pont, 166. §. Megjegyzendő, hogy az eltérő jogi tárgyakra figyelemmel a jelenlegi büntetőbírói gyakorlat a magánlaksértést a lakásban elkövetett súlyosabb bűncselekményekkel – a magánlaksértést magukban foglaló törvényi egyeségi eseteket leszámítva – bűnhalmazatban állapítja meg. Lásd például BH 1981. 302., 1996. 291., 1998. 4., 2000. 478. III.

⁵ Elvi síkon nem zárható ki a végszükség (Btk. 23. §) megállapítása sem, például olyan esetben, amikor az ugyancsak végszükséghelyzetben cselekvő személy rongálási cselekményével szemben szükséges fellépni.

büntetendőséget kizáró okként szabályozza a *jogszabály engedélyét* (Btk. 24. §) is. Erre figyelemmel bármely jogágbeli engedélyező vagy cselekményt büntetlennek nyilvánító szabály a büntetőjogban közvetlenül is hatályosulhat.⁶

A *büntetőeljárási jog* területén elsősorban a *büntetőeljárásról szóló* 1998. évi XIX. törvény (Be.) 127. § (3) bekezdésében foglalt *elfogási jog* alkalmazása jöhet szóba, amely alapján a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, köteles azonban őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni; ha erre nincs módja, a rendőrséget értesíteni.

A *szabálysértési jog* – amely a legutóbbi időszak törvényhozásbeli fejleményei alapján némi túlzással „kis-büntetőjognak” is tekinthető – egy olyan blankettáris szabályt tartalmaz, amelynek értelmében többek között a *büntethetőséget kizáró okokra* a Btk. által meghatározottakat a szabálysértésekre is alkalmazni kell [Szabs. tv. 29. § (1) bekezdés]. Ismeri továbbá a Szabs. tv. is az elfogási jognál némileg szerényebb, szembeszállásra lehetőséget biztosító, szabálysértésen tetten ért személlyel szemben alkalmazható *visszatartási jogot* [73. § (8) bekezdés]. Közvetett módon kapcsolódik végül a szabálysértési joghoz a büntetőjogi jogos védelem azon esete, amikor a szabálysértésként minősülő vagyron elleni támadást (pl. egy 45 ezer forintra elkövetett lopást) háritanak el bűncselekmény (pl. testi sértés) révén.⁷

Közigazgatási jogi eszköz a tulajdonsértésekkel szembeni fellépésre a jegyző birtokvédelmi eljárása.⁸

A *polgári jogban a Polgári Törvénykönyvről szóló* 2013. évi V. törvény (Ptk.) vonatkozó rendelkezései szerint a birtok védelme körében a jogos önhatalom [Ptk. 5:6. § (1) bekezdés] és a bírói birtokvédelmi eljárás (Ptk. 5:7. §) jöhet szóba.

A fentiek közül az alábbiakban a büntető anyagi jogi, a büntető eljárásjogi, a szabálysértési és a polgári jogi vetület néhány összefüggését vizsgálom meg, a büntető jogalkalmazás nézőpontjából.

II.

1. A vonatkozó büntetőjogi/rendészeti szabályok vizsgálata kapcsán egyszerre van könnyű és nehéz helyzetben is az, aki a témával foglalkozni kezd. Könnyű, mert a legutóbb időben a jogos védelem kérdései hazánkban a büntetőjogi szakirodalmi vizsgálódások homlokterében

⁶ Helyes jogszabály-értelmezéssel természetesen erre a korábbi időszakban is sor kerülhetett, azonban mint látni fogjuk, a büntetőeljárást megszüntető döntések jogcíme kapcsán az új szabályozás determináló jelentőségű lehet.

⁷ Erre a 4/2013. BJE 1. pontja lehetőséget biztosít.

⁸ 2015. március 1. napján lépett hatályba a területet újraszabályozó 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet.

voltak, számtalan tanulmány foglalkozott annak részleteivel.⁹ Nehézséget jelent azonban, hogy a munkák túlnyomó többsége az élet és a testi épség büntetőjogi védelmével foglalkozott részletesebben, a tulajdon védelme ebben a körben periférikus kérdés maradt.¹⁰ Az e körben uralkodónak mondható álláspont általában csupán annyit szokott rögzíteni, hogy a tulajdon védelme esetén a tulajdonsértésként és a védelmi cselekményként felmerülő büntetőjogi tényállások absztrakt büntetési tételeit kell összemérni abból a szempontból, hogy az elhárítás szükséges mértékét áthágta-e a jogos védelmi helyzetben cselekvő személy. E felfogás szerint lopás vétségével szemben a garázdaság és/vagy könnyű testi sértés tényállásába illeszkedő elhárító cselekmény felelhet meg az elhárítás szükséges mértékének, lopás büntette kapcsán azonban már a súlyos testi sértést okozása is „beleférhet” (e határokat azonban nem szabad szigorúan értelmezni). Abban végül egyetértés mutatkozik, hogy vagyoni elleni támadás legfeljebb testi sértés előidézésével hárítható el jogszerűen, öléssel sosem.¹¹ Mindazon kérdések azonban, amelyek a tulajdon büntető jogalkalmazásbeli védelme kapcsán felmerülhetnek, túlmutatnak a jogos védelem szabályain. A kiindulási gondolatot Claus Roxin német büntetőjogásznál találjuk. A büntetőjog ultima ratio és szubszidiárius jellegéből, valamint a jogrend egységéből következik, hogy azon cselekményt, amelyet más jogág tilt ugyan, a büntetőjog nem feltétlenül rendeli büntetni. Amit viszont más jogágbeli szabály megenged vagy büntetlennek nyilvánít, azt a büntetőjog sosem nyilváníthatja büntetendőnek.¹² Ezt a hazánkban már korábban is érvényes elvet *expressis verbis* is deklarálta a Btk. 24. §-a, amely mint láttuk, a jogszabály engedélyéről mint a cselekmény büntetendőségét kizáró okról rendelkezik.

A fenti megfontolásból következik, hogy a büntető jogalkalmazásban nem kizárólag a büntetőjog által szabályozott normákat indokolt figyelembe venni. Így a gyakorlatban a jogos védelem szabályainak vizsgálatát mindenkor ki kell egészíteni a Be. 127. § (3) bekezdésében foglalt ún. elfogási jogra vonatkozó rendelkezésekkel, továbbá például a rendőrségi, büntetés-végrehajtási stb. törvényekben foglalt eseti jogszabályi felhatalmazásokkal.

⁹ Legfrissebb, a ügyészségi-bírói gyakorlat mélyraható elemzését is nyújtó monografikus feldolgozását lásd Mészáros Ádám: A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái. OKRI. Budapest, 2015. A teljesség igénye nélkül lásd továbbá például Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. Büntetőjogi Szemle. 2012/1. sz. 24-31. p., Belovics Ervin: A jogos védelem új rendszerének kialakulása a magyar büntetőjogban. In Vókó György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 50. Jubileumi kötet. Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2013. 193-205. p., Mészáros Ádám: Büncselekménytani tévelygések a jogos védelem kapcsán. Ügyészek lapja. 2014/3-4. sz. 5-29. p., Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai. Ad Librum. Budapest, 2009.

¹⁰ Külön tanulmányt szentelt a témának Ujvári Ákos: A jogos védelem és a birtokvédelem viszonya az EBH 2007. 1584. számú határozatban. Jogelméleti Szemle. 2010/4. sz. Forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari44.html> és Alföldi Ágnes Dóra: Jogos védelem a birtokvédelem területén. Ügyészek lapja. 2011/1. 35-47. p.

¹¹ Ehhez lásd Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC. Budapest, 2009. 127. p.

¹² Roxin, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. Band I. 4. Aufl. C.H. Beck. München, 2006. 224. p.

2. Az *elfogási jog* és a jogos védelem hatókörének összevetése körében egyrészt elfogást/védekezést végrehajtó személy cselekménye, másrészt az időbeli sík érdemel figyelmet.

A jogos védelmi helyzetben kifejthető védelmi cselekmény súlyának felső határa in abstracto limitálva nincsen, a konkrét körülményektől függően akár a támadó megölése is szükséges lehet a támadás leküzdéséhez. Az elfogási jog ezzel szemben nyilvánvalóan szűkebb körben – tipikusan könnyű testi sértés és személyi szabadság megsértése szintjét meg nem haladó sérelmet okozva – gyakorolható jogszerűen.¹³

A jogos védelem továbbá közismerten addig fejthető ki, amíg a támadás tart (vagy legalábbis kiújulásától tartani lehet). Ezt követően, amennyiben a védelmi cselekmény tovább folytatódik, valójában már az eredetileg megtámadott személy válik jogtalan támadóvá (*praetextus*). A tettenért személy elfogására azonban a támadás befejezését követően is sor kerülhet, éspedig akkor is, ha a támadás kiújulása már nem fenyeget (ha például a támadó már éppen menekülne a helyszínről, vagy végleges lefegyverzésére sor került).

Az elfogási jog gyakorlása kapcsán napjainkban nagy gyakorlati jelentősége miatt kiemelési igényel, hogy a Kúria 4/2013. Büntető Jogegységi Határozatának¹⁴ 1. pontjában az alsóbíróságokra kötelező élel mondta ki, hogy jogos védelem verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe.¹⁵ Tekintettel azonban arra, hogy az elfogási jog kapcsán ilyen korlátozás nincsen, jogos védelem címén ugyan nem, de a Be. 127. § (3) bekezdésére alapítottan aggálytalanul sor kerülhet a büntetőjogi felelősség alóli mentesülésre akkor, ha a valaki a szóbeli közléssel megvalósuló bűncselekmény (tetten ért) tettesét elfogja. Például egy életveszélyes fenyegetéssel megvalósuló *zaklatás* [Btk. 222. § (2) bekezdés a) pont] esetén (hacsak az nem hoz létre a jogtalan támadással közvetlenül fenyegető helyzetet – ilyenkor ugyanis már jogos védelmi helyzet jön létre) annak elkövetője – miután bűncselekményt követett el – jogszerűen elfogható, annak ellenére is, hogy jogos védelemnek vele szemben általában nincs helye.

¹³ A BH 2001. 408. számon publikált eseti döntés szerint „[n]em valósítja meg a személyi szabadság megsértésének a büntettét, aki a bűncselekmény elkövetésén tetten ért és a helyszínről menekülő személyeket a gépkocsijával üldözőbe veszi, őket elfogja, majd a csomagtartóba kényszerítve a lakására szállítja, és nyomban értesíti a rendőrséget.”

¹⁴ A BJE-t részletesen, kritikai élel elemzi Gál Andor: A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről. Egy nem egyértelmű kvázi jogforrás joggyakorlatot determináló hatásainak veszélyeiről. Jogesetek Magyarázata. 2014/3. sz. 23-35. p.

¹⁵ Így már a Csemegi-kódexhez fűzött Löw-féle Anyaggyűjtemény. Vö. Löw Tóbiás (szerk.): A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes Anyaggyűjteménye. Pesti könyvnyomdarészvény-társaság. Budapest, 1880. 516. p. Egyes esetekre nézve – bár *expressis verbis* kimondatlanul, ám valójában tartalmilag a befejezettség-bevégzettség fogalmi párosát kimunkálva – ellentétesen például Heil Fausztin: Büntetőjogi tanulmányok. I. kötet. Franklin társulat. Budapest, 1911. 155. p.

3. *Hatósági személyek* eljárása esetében a jogos védelem szabályait mindenkor össze kell vetni a hivatali, hatósági jogok gyakorlása körében felmerülő büntetendőséget kizáró okokkal. A Legfelsőbb Bíróság egy vonatkozó döntése szerint „[a] hivatásból eredő jog gyakorlása folytán bűncselekmény hiányában - nem pedig a jogos védelem mértékének menthető okból való túllépésére hivatkozással - van helye felmentő ítélet meghozatalának, ha a szolgálatban levő rendőr az általa észlelt bűncselekmény elkövetésében részt vevő személyek üldözése során, a figyelmeztető lövések leadása ellenére is tovább menekülő személyek közül az egyik, előremozduló személlyel szemben a jogszerű fegyverhasználat körében olyan lövést ad le, amely annak halálát eredményezi.”¹⁶

Látható, hogy a bírói gyakorlat azt a felfogást követi ebben a kérdésben, hogy első helyen/lépcsőben a jogos védelem vonatkozó ismérveinek fennállását vizsgálja, s amennyiben azok hiányában jogos védelemre nem lehetne alapítani a felmentő ítéletet, úgy más jogellenességet kizáró ok után „nyúl”. Menekülő elkövetők esetében ugyanis támadás már nincsen, így a jogos védelem már nem, a hivatali jog gyakorlása azonban természetesen kizárhatja az elkövetőt üldöző rendőr cselekményének büntetendőségét.

III.

1. Fentebb volt róla szó, hogy a szabálysértési joganyag tartalmaz egy olyan keretdispozíciót, amelyet a Btk. vonatkozó rendelkezései hivatottak tartalommal megtölteni [Szabs. tv. 29. § (1) bekezdés]. Nem kerülheti el azonban a figyelmünket, hogy a törvényhely szövege szerint „...*a büntethetőséget kizáró okokra* a Büntető Törvénykönyvről szóló törvény által meghatározottakat a szabálysértésekre is alkalmazni kell” (kiemelés: A. I.). A problémát ebben a körben az jelenti, hogy az új (tehát a 2012. évi) Btk. a jogos védelem Btk. 22. § (1) bekezdés szerinti változatát nem *az elkövető büntethetőségét, hanem a cselekmény büntetendőségét* kizáró okként formulázza. A Szabs. tv. azonban utóbbiakra (tehát *büntetendőséget* kizáró okokra) külön nem tesz utalást.¹⁷ Ez alapján pedig kétségesnek tűnhet a jogos védelem „alapesetének” a szabálysértési jogban való alkalmazhatósága.¹⁸ Itt is tetten érhető tehát egy következetlenség, amely abból fakad, hogy kis időbeli különbséggel¹⁹

¹⁶ BH 2000. 136.

¹⁷ Ugyanez a következetlenség egyébként a Be. 6. § (3) bekezdés c) pontjában is megjelenik.

¹⁸ Ezzel szemben a jogos védelem körében az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépő személynél *az elkövető nem büntethető* voltáról szól a Btk. 22. § (3) bekezdése, ezért az ilyen eset mint büntethetőséget kizáró ok a szabálysértési jogban is aggálytalanul érvényesülhet.

¹⁹ A Szabs. tv. legtöbb rendelkezése 2012. április 15. napján lépett hatályba. Ugyanez az időpont a Btk. vonatkozásában 2013. július 1. napja.

elfogadtak és hatályba léptettek két – és egymáshoz egyébként egyre inkább közeledő szabályozási tárgyú – törvényt úgy, hogy *azok terminológiáját nem minden vonatkozásban harmonizálták.*

2. Említettem az elfogási jog kapcsán, hogy a Szabs. tv. is tartalmaz a Be.-éhez hasonló rendelkezést, amely azonban nem elfogásról, hanem visszatartásról szól. E törvényi rendelkezésnek álláspontom szerint *nagy jelentőséget tulajdonítani nem szabad*, figyelemmel arra, hogy a Be. 127. § (3) bekezdésében írt „bűncselekmény” kitétel alatt a helyes jogszabály-értelmezés szerint az ún. *kettős alakzatú cselekmények* körében a szabálysértéseket is lehet és kell érteni.²⁰ Ennek praktikus oka, hogy aki büntetendő (kriminális) cselekményen (például egy kerékpárlopáson) más személyt tetten ér, annak általában sem ideje, sem lehetősége nincs arra, hogy mérlegelje: vajon 45 vagy 55 ezer forint (kiskereskedelmi) értékű az a vagyontárgy, amelyet meg kell védenie, tehát „csak” visszatarthatja, vagy el is foghatja a tettest. Dogmatikai alapon is alátámasztható az itt vázolt nézet helyessége, figyelemmel arra, hogy ez esetben szokásjogi úton enyhítjük (vagy kiküszöböljük) a védelmi cselekményt kifejtő személy felelősségét, amely a nullum crimen sine lege stricta elvvel összefér.

Tartalmilag ezzel egyezően mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy „[a] Be. 127. § (3) bekezdésének alkalmazása szempontjából bűncselekményen minden olyan magatartás értendő, amely a Btk. Különös Részében rögzített valamely törvényi tényállásba beilleszthető, függetlenül attól, hogy az ilyen cselekménynek van-e szabálysértési alakzata”. A döntés indokolása szerint „[t]éves azonban a másodfokú bíróságnak az a megállapítása, hogy a Be. 127. § (3) bekezdése alkalmazásának csak bűncselekmény elkövetésén tettenérés esetén van helye, kiterjesztő jogszabály-értelmezés tilalma folytán e rendelkezés alkalmazását szabálysértés nem alapozza meg. A Legfelsőbb Bíróság a másodfokú bíróság ezen érvelésének nem értett egyet. A Be. 127. § (3) bekezdésének alkalmazhatósága szempontjából bűncselekményen minden olyan magatartás értendő, amely az 1978. évi IV. törvény (Btk.) Különös Részében rögzített valamely törvényi tényállásba beilleszthető, annak pedig nincs

²⁰ A büntetőjog elméletétől és gyakorlatától egyébként nem idegen, hogy a törvényben írt „bűncselekmény” kitétel – szigorúan mért keretek között – az anyagi jogi legáldefinícióhoz képest tágítóan értelmezi. Erre például szolgálhat a kiskorú veszélyeztetésének a Btk. 208. § (2) bekezdésében szabályozott azon alakzata, amely akkor valósul meg, ha – súlyosabb bűncselekmény hiányában – a 18. életévét betöltött személy a 18. életév alatti személyt bűncselekmény, stb. elkövetésére bírja rá. Ha ugyanis az életbeli esetben a passzív alany nem csupán a 18., hanem még a 14. – illetve a Btk. 16. §-ában felsorolt kivételes esetekben a 12. – életévét sem töltötte be, ő fogalmilag bűncselekményt – bűnösséget/beszámítást kizáró okból (gyermekkor) – nem, csupán büntetendő (tényállásszerű és jogellenes) cselekményt tud elkövetni. Ennek ellenére ilyen esetekben aggálytalanul szokás marasztalni az elkövetőt a kiskorú veszélyeztetése és a 14 (vagy 12) éven aluli által elkövetett „bűncselekmény” alaki halmazatáért azzal, hogy előbbi kapcsán önálló, utóbbi vonatkozásában közvetett tettesség létesül. Vö. BH 1984. 1., 2001. 50.

jelentősége, hogy az ilyen cselekménynek van-e szabálysértési alakzata”.²¹ A végkicsengésében helyes döntés apró kritikájaként megjegyezhető, hogy helyesebbnek látszik azon kérdés közömbösségéről szólni, hogy adott esetben a cselekménynek bűncselekményi vagy szabálysértési alakzata valósult-e meg, nem pedig arról, hogy utóbbival az adott cselekmény egyáltalán rendelkezik-e.

IV.

1. Gyakorlatban és elméletben is többször el szokott maradni a jogos védelem és a birtokvédelem szabályainak összevetése. A jogirodalomban például a témát részletesen csak a vonatkozó monográfiák szokták vizsgálni, az a tankönyvirodalomból jórészt hiányzik. A Btk. már idézett 24. §-a még inkább aláhúzza a büntetőügyben eljáró ügyész és bíró azon kötelességét, hogy a jogos védelem szabályai mellett a birtokvédelem ismérveit is vizsgálat tárgyává tegye.

A Legfelsőbb Bíróság egy fontos közelmúltbeli döntése szerint „[n]em jogos védelem címén, hanem - mert a cselekmény nem jogellenes - bűncselekmény hiányában van helye a terhelt felmentésének, ha a sértettel szemben az elveszett birtoka visszaszerzése érdekében - mert hatósági úton gyors és hatékony birtokvédelmet nem remélhet - önhatalommal lép fel, s ezzel a birtoksérelemmel arányos erőszakos magatartásával a birtoka visszaszerzését követően nyomban felhagy”.²²

2. A birtok védelme körében (amely más jogosítványokat is ad a birtokos kezébe) közelebbről a *jogos önhatalommal* (Ptk. 5:5. §) kell összevetni a jogos védelmet. Jogos védelemnek saját, illetve mások javainak védelme érdekében is helye van. Nemcsak a birtokos élhet vele tehát jogszerűen, hanem bárki, harmadik személy értekeinek védelmében is (éppen ezért jogos védelem és nem jogos önvédelem a jogintézmény elnevezése). Így amennyiben más kerékpárját lopják és a támadás még folyamatban van, harmadik személy is felléphet a támadással szemben. Ezzel szemben jogos önhatalmat csak maga a birtokos gyakorolhat. Ennyiben a jogos önhatalom tehát *szűkebb hatókörű* a jogos védelemnél.

Itt is vizsgálendő továbbá az idősík kérdése: jogos védelem addig van, amíg támadás van, vagy legalábbis annak kiújulása fenyeget. Jogos önhatalommal viszont akkor is lehet élni, amikor a támadás már véglegesen véget ért és az elkövető például már menekül a helyszínről

²¹ EBH 2006. 1496.

²² BH 2012. 1. Korábban már így EBH 2007. 1584.

az eltulajdonított értékkel. Ilyenkor a birtokos őt utolérheti és jogszerűen, akár erőszakkal is visszaveheti a tőle elvett tárgyat, noha jogos védelemmel jogszerűen már nem élhetne.²³

Az a kép rajzolódik ki tehát a jogos védelem és a jogos önhatalom (de akár előbbi és az elfogási jog) összevetése kapcsán is, hogy azok lényegében *két koncentrikus kör egymáshoz való viszonyaként* írhatók le. Bizonyos vonatkozásokban az egyik alkalmazható tágabb körben, más vonatkozásokban a másik.

3. Itt szükséges utalni egy fajsúlyos *eljárásjogi* problémára, amely abból fakadóan merülhet(ett) fel, hogy az idézett bírósági döntés szerint jogos önhatalom esetében azért kell felmentő ítéletet [Be. 331. § (1) bekezdés] hozni, mert *a cselekmény nem bűncselekmény*. Ha ugyanis ez igaz az eljárás bírósági szakaszában, akkor igaznak kell lenni azt megelőzően, a nyomozati szakban, sőt már az eljárás megindulását megelőzően is. E felfogás szerint tehát a feljelentést az ilyen esetekben a Be. 174. § (1) bekezdés a) pontja alapján kellene elutasítani, míg a már elrendelt nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés a) pontjára alapítottan – mindkét esetben a 6. § (3) bekezdés a) pontjára is figyelemmel – volna törvényes megszüntetni. A problémát ebben a körben álláspontom szerint az okozza, hogy a feljelentés elutasítására, valamint a nyomozás megszüntetésére „a cselekmény nem bűncselekmény” jogcím esetében nem csupán az ügyész, hanem a nyomozó hatóság is jogosult [Be. 174. § (2) bekezdés, 190. § (2) bekezdés]. Az pedig minimum aggályosnak tűnhet, hogy ha a jogos védelem kérdésben történő állásfoglalást a jogalkotó nem bízta a jogi végzettséggel tipikusan nem rendelkező rendőrré, miért kívánt volna így eljárni a legalább ugyanennyire összetett jogos önhatalom értékelése vonatkozásában.²⁴

A fentiek azonban csak az új Btk. hatálybalépéséig vethettek fel aggályokat (a hivatkozott BH 2013. július 1. napját megelőző időszakból származik, amikor *a Büntető Törvénykönyvről szóló* 1978. évi IV. törvény volt hatályban).²⁵ A Btk. már többször hivatkozott 24. §-a szerint

²³ Az ilyen esetekben lesz gyakorlati jelentősége a Btk. 368. § (3) bekezdésében írt büntetendőséget kizáró oknak, amely szerint nem valósul meg önbíráskodás, ha az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása az igény érvényesítésének megengedett eszköze.

²⁴ Elvi síkon ugyanez a probléma a hivatásbeli/hatósági jogok gyakorlása kapcsán is felvethető, a bíróság ugyanis ott is bűncselekmény hiányában mentette fel a törvényi jogosítványaival jogszerűen élő rendőrt. Tekintettel azonban arra, hogy a Be. 29. § a) pontja alapján a rendőség hivatásos állományú tagja által elkövetett bármilyen bűncselekmény nyomozását a (nyomozó) ügyész végzi, a megkívánt jogi végzettség hiánya itt nyilván nem merülhet fel.

²⁵ Tekintettel arra, hogy 2013. július 1. napját megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt napjainkban (és még a közeljövőben) is tehető feljelentés, illetve folyhat nyomozás, a Btk. 2. §-ára figyelemmel az 1978. évi IV. törvény alkalmazására még nem ritkán sor kerülhet. Erre figyelemmel a vázolt anomáliák kiküszöbölésére itt indokolt röviden vázolni egy köztes/áthidaló megoldást. E szerint azt mondhatnánk, hogy a jogos önhatalom esetén a büntetőeljárásban nem arról van szó, hogy a cselekmény nem bűncselekmény (bár ez anyagi jogi szempontból nyilvánvalóan igaz), hanem arról, hogy az 1978. évi IV. törvény 22. § i) pontja alapján a cselekmény büntetendőségét a törvényben meghatározott egyéb ok kizárja, ezért a feljelentés elutasításának [Be. 174. § (1) bekezdés c) pont], továbbá a nyomozás megszüntetésének [Be. 190. § (1) bekezdés d) pont]

ugyanis a Btk.-ban is kifejezetten szabályozott büntetendőséget kizáró okká lépett elő a *jogszabály engedélye*. Az pedig nem képezheti vita tárgyát, hogy a Ptk. birtokvédelemre vonatkozó rendelkezései *jogszabályi engedélynek/felhatalmazásnak* minősülnek. Erre figyelemmel ma már [2013. június 30. napját követő elkövetés esetén, illetve akkor, ha a korábban elkövetett cselekmény kapcsán a Btk. 2. § (2) bekezdése az új büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazását megalapozza] az e körbe eső feljelentést a Be. 174. § (1) bekezdés c) pontja alapján indokolt elutasítani, a már elrendelt nyomozást pedig a Be. 190. § (1) bekezdés d) pontja alapján – tehát mindkét esetben büntetendőséget kizáró okból²⁶ – kell megszüntetni. E jogcím alkalmazására pedig kizárólag az ügyész jogosult.

V.

Végül itt szükséges érinteni néhány további, a kisértékű tulajdonsértések kapcsán felmerülő kérdést.

1. Kérdésként jelentkezik, hogy a bűncselekmény- és szabálysértéstípusok és a hozzájuk rendelt szankciók megfelelőnek tekinthetők-e. Ebben a körben álláspontom szerint a kisértékű tulajdonsértéseknél átfogóbb problémáról van szó, amely alapvetően a Btk. és a Szabs. tv. nem kellően átgondolt egymás mellett élésével függ össze.

A különös részi törvényi szankciók esetében általában a Btk. – miként ez logikus is – helyez kilátásba súlyosabb jogkövetkezményeket. Így például ha a magánlaksértést (amely vagyon elleni támadások tipikus előcselekménye) nappal követi el két ember, a szabálysértési eljárásban legfeljebb 60 nap elzárással lesznek sújthatóak [Szabs. tv. 166. § (1) bekezdés]. Ha azonban mindezt hárman teszik, már csoportosan elkövetett magánlaksértés büntette valósul meg, amelyért akár 3 év szabadságvesztés is kiszabható [Btk. 221. § (2) bekezdés d) pont].

Az általános részi szabályoknál azonban már aggályosabb eredményre juthatunk a két törvény összevetésekor. A Btk. pénzbüntetési szankcióminimuma 30 ezer forint [Btk. 50. § (3) bekezdés], szabálysértés elkövetésért pedig maximum 150 ezer, amennyiben pedig elzárással

büntetendőséget kizáró okból lehet helye. Ezek iránt ugyanis a nyomozó hatóság nem, csupán az ügyész intézkedhet. Ilyen irányú joggyakorlat kialakulásáig a nyomozó hatóságok érdemi ügyészi revíziója segíthet minimalizálni az esetlegesen előforduló alaptalan feljelentést elutasító vagy nyomozást megszüntető nyomozó hatósági határozatok számát.

²⁶ Kiseb elvi problémát itt kizárólag a – Szabs. tv. 29. §-ának vizsgálatánál már említett – terminológiai következetlenség okozhat, miután a Be. e rendelkezései is csupán „büntetendőséget” kizáró okokról szólnak, „büntetendőséget” kizárókról nem, amely pontatlanság egy egyszerű törvénymódosítással korrigálható volna.

is sújtható, akár 300 ezer forint pénzbírság is kiszabható [Szabs. tv. 11. § (1) bekezdés], ami aránytalanságnak tűnik.²⁷

Ha pedig a büntető- és a szabálysértési eljárásban alkalmazott konkrét szankciókat (illetve az eljárás szankció nélküli lezárásának eseteit) vesszük szemügyre, az látszik, hogy a büntetőeljárásban sokszor megrovással, a vádemelés elhalasztásával vagy próbára bocsátással befejeződő ügyben, ha az alapul fekvő tényállás alapján valamilyen okból csupán szabálysértés lenne megállapítható (például a szabálysértési értékre elkövetett lopás vétsége felminősítő körülmény hiányában nem valósítana meg bűncselekményt), az borsos összegű pénzbírság kiszabásával zárulna. További probléma, hogy a büntetőeljárásból ismert széles körű garanciák közel nem egy a szabálysértési eljárásból hiányzik.

Ezeket az aránytalanságokat és hiányosságokat törvényi szinten lenne indokolt kiküszöbölni. Ennek egyik lehetséges megoldása az lenne, ha a szabálysértési jogot „feloldanánk” a büntetőjogban, például *a büntett-vétség-kihágás trichotom rendszerének visszaállításával*.²⁸

2. A jogos védelem újraszabályozása önmagában nem biztosíthatja az állampolgárok biztonságérzetének javítását. Sőt a Btk. azon rendelkezései, amelyek kizárják a bírói mérlegelés lehetőségét bizonyos speciális esetekben [így az ún. *szituációs jogos védelem* körében, Btk. 22. § (2) bekezdés], rossz kezekbe kerülve a visszaélések, leszámolások kivitelezéséhez is jogi alapot biztosítanak, amit feltétlenül el kellene kerülni.

A gyakorlatban ugyancsak nem látszik jól alkalmazhatónak a *megelőző jogos védelem* intézménye (Btk. 21. §), amely jelenlegi formájában csupán az előkészületi cselekmények esetleges feljelentésével szemben nyújthat védelmet a védelmi berendezések telepítői számára. Amennyiben ugyanis a védelmi eszköz működésbe lép, úgy a támadással szembeni rendes jogos védelem jöhet szóba.²⁹

3. A bűnügyi eljárások hatékonysága kapcsán ebben a körben a hatékonyság általános helyzetére lehet utalni. Sajnos a tulajdon elleni támadások miatti eljárásoknál is jellemző a rendőrség, ügyészség, bíróság túlzott leterheltsége és ennek folyományaként az ügyek elhúzódása. Öröndetes tény azonban, hogy a büntetőügyekben *növekszik a közvetítői*

²⁷ A Btk. esetében a szankció minimuma és a Szabs. tv. szerinti maximumnak az összevetése ez esetben azért nem módszertani hiba, mert míg a büntető jogalkalmazásban kiszabott pénzbüntetések összege a gyakorlati tapasztalatok szerint az esetek túlnyomó többségében a minimumhoz közeli sávban (legfeljebb 200-250 ezer forintig terjedően) mozog, a milliós pénzbüntetések teljességgel atipikusak, addig a szabálysértések miatti felelősségre vonások körében egyáltalán nem szokatlan a maximum vagy ahhoz közeli összegű pénzbírság kirovása.

²⁸ Ehhez részletesen lásd Ambrus István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel. *Közjogi Szemle*. 2014/4. sz. 30-37. p.

²⁹ Ehhez lásd Bárd Petra: Megelőző jogos védelem. Az állami erőszak-monopólium feladásának illúziója. *Kriminológiai Közlemények* 74. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2014. 167-199. p.

eljárások száma, amelyek tipikusan kisebb súlyú vagyon elleni bűncselekmények esetében a kárnak az elkövető részéről történő megtérítésével vagy a sérelem más módon történő jóvátételével zárulnak. Ugyancsak jó számokkal szereplnek az *ügyészi vádelhalasztások*, amelyek kapcsán meghagyásként szintén előírható a kár megtérítése. Ezek a sértetti jogok biztosítása, a reparáció mellett a büntetőeljárás időszerűsége szempontjából is kedvező eljárási formák. Itt indokolt utalni arra, hogy 2014. január 1. napjától a Szabs. tv. is ismeri a közvetítői eljárást (82/A. §), így a szabálysértésekkel szembeni fellépés körében is előterbe léphet a represszió helyett a sértettnek nyújtható reparáció.

4. Az önsegély, jegyző, rendőrség, bíró témában úgy látom, hogy az önsegélyt a jogi szabályoknak lehetővé tennie és védelemben részesítenie szükséges. A szabadságelvonással fenyegetett cselekmények viszonylatában (legyen szó akár szabadságvesztéssel vagy elzárással fenyegetett bűncselekményekről, akár szabálysértési elzárással sújtható szabálysértésekről) helyes, ha van lehetőség a bírói út igénybevételére, mint a végső döntésre jogosult fórumra. A rendőrségnek inkább felderítő, bűnüldöző szerepel tulajdonítható. Ez utóbbi kívánalomnak némiképp ellentmondani látszik, hogy a szabálysértési eljárásban a bíróság elé állítás külön eljárás esetében a rendőr közvetlenül állítja bíróság elé az eljárás alá vont személyt, amellyel olybá tűnik, hogy hagyományosan ügyészi jogkört gyakorol (Szabs. tv. 124-126. §).

A bírói útnak természetesen nem mond ellent az, hogy a Be. az ügyészt széles körben felhatalmazza kisebb súlyú tulajdonsértések relációjában a vádemelés elhalasztására (Be. 222. §). Ha ugyanis a gyanúsított a határozattal nem ért egyet és panasszal él, a vádemelést követően bíróság elé kerülhet az ügy.

© Ambrus István, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Körösenyi András főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515